

MATEMATIIKAN JA TILASTOTIETEEN LAITOS

Differentiaalilaskenta 2016

Tehtävät 3 A ja L

14.11. alkavalle viikolle

Opiskellaan funktion jatkuvuuteen ja raja-avoihin liittyviä asioita. Lisäksi osassa tehtäviä harjoitellaan matematiikan lukemista.

Alkuviikon tehtävät A1, A2; A3, A4 ja A5

A1 Tarkastellaan funktiota $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, joka on määritelty ehdoilla $f(x) = \frac{1}{x}$ kun $x \neq 0$ ja $f(0) = 0$. Osoita, että f saa kaikki reaaliarvot.

A2 Ratkaise yhtälö $\sin x = \frac{1}{2}$.

A3 Oletetaan, että $A \subset \mathbb{R}$ ja $f: A \rightarrow \mathbb{R}$. Oletetaan, että

$$m = \sup\{f(x) \mid x \in A\}.$$

Oletetaan lisäksi, että kaikilla $x \in A$ pätee $f(x) < m$. Osoita, että lausekkeella

$$g(x) = \frac{1}{m - f(x)}$$

määritelty funktio ei ole ylhäältä rajoitettu joukossa A .

A4 Oletetaan, että kasvava funktio f on määritelty ainakin kun $x \in]a, b[$. Oletetaan, että $x_0 \in]a, b[$.

(a) Osoita, että toispuoleiset raja-arvot $\lim_{x \rightarrow x_0^-} f(x)$ ja $\lim_{x \rightarrow x_0^+} f(x)$ ovat olemassa.

(b) Osoita, että $\lim_{x \rightarrow x_0^-} f(x) \leq f(x_0) \leq \lim_{x \rightarrow x_0^+} f(x)$.

Tutki kirjastamme lausetta 3.3.4 sivulta 68!

A5 Kurssin Raja-arvot kotisivulle on linkitetty Ritva Hurri Syrjäsen materiaali ”Differentiaali- ja integraalilaskenta I.1” kursseihin Raja-arvot ja Differentiaalilaskenta. Materiaalin sivulla 85 annetaan sini- ja kosinifunktiolle viisi aksiomia, joissa on lueteltu joitakin näiden funktioiden koulusta tuttuja ominaisuuksia. Muut ominaisuudet ovat johdettavissa näiden aksiomien pohjalta.

Osoita näiden aksiomien avulla, että sini ja kosini ovat jatkuvia kohdassa $x = 0$. Todistus on hahmoteltu tekstin sivulla 86. Saat tietysti käyttää tätä esitystä ratkaisusi pohjana.

A6 (Jatkoa edelliseen)

Osoita, että sini ja kosini ovat jatkuvia koko reaalilukujen joukossa.

Loppuviikon tehtävät L1, L2, L3 ja L4. Lopussa on kaksi lisätehtävää omin päin tapahtuvaa harrastamista varten.

L1 Ratkaise haarukoimalla yhtälö $x^7 + x^3 = 1$ kolmen desimaalin tarkkuudella.

L2 Tarkastellaan funktiota $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, jolle pätee $f(0) = 0$ ja

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} f(x) = 0,$$

$$\lim_{x \rightarrow 0^-} f(x) = -\infty,$$

$$\lim_{x \rightarrow 0^+} f(x) = \infty,$$

ja

$$\lim_{x \rightarrow \infty} f(x) = 0$$

Oletetaan lisäksi, että f on jatkuva kohdissa $x_0 \neq 0$. Osoita, että f saa kaikki reaaliarvot. Vertaa tulosta tehtävään A1.

L3 Oletetaan, että funktio $g: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ on jatkuva ja että kaikilla x pätee $0 \leq f(x) \leq 3$. Määritellään funktio $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ yhtälöllä

$$f(x) = \frac{g(x)}{x^2 + 1}.$$

Osoita, että niiden arvojen joukossa, joita funktio f saa on suurin arvo.

L4 (Jatkoa tehtävälle A6) Osoita, että sinin derivaatta on kosini. Voit tutkailla Hurri-Syrjäsen materiaalia sivuilta 86-87. Huomaa, että tekijälle on siellä tullut pieni lipsahdus. Mikä?

Lisätehtävä 1 Oletetaan, että funktio $f:]0, 2[\rightarrow \mathbb{R}$ on derivoituva kohdassa $x = 1$, että $f(1) = 7$, ja että $f'(1) = 3$. Osoita, että on olemassa

sellainen $r > 0$, että kaikille $x \in]1, 1 + r[$ pätee

$$7 + (3 - 10^{-100})(x - 1) < f(x) < 7 + (3 + 10^{-100})(x - 1).$$

Vihje: Muista, että derivaatta on erotusosamäärän raja-arvo. Muokkaa ehtoa

$$\left| \frac{f(x) - f(1)}{x - 1} - 3 \right| < 10^{-100}.$$

Entä kohdan $x = 1$ vasemmalla puolella?

Lisätehtävä 2 Mieti, miten voisit kehittää haarukoimisen idean pohjalta todistuksen Bolzanon lauseelle!